

**ՂԱՐԱԲԱՂՅԱՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒՄԸ
ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ «THE TIMES» ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆՈՒՄ
Ծուշան ԱՍԿԱՐՅԱՆ**

Բանալի բառեր: տեղեկատվություն, բրիտանական մամուլ, դարաբաղյան հակամարտություն, թերթ, հոդված, հեղինակ, ՁԼՄ, հրատարակում, լսարան:

Ключевые слова: информация, британская пресса, карабахский конфликт, газета, статья, автор, СМИ, публикация, аудитория.

Key words: British press, Karabakh conflict, newspaper, article, author, Mass-media, publication, audience.

**ОСВЕЩЕНИЕ НАГОРНО-КАРАБАХСКОГО КОНФЛИКТА В БРИТАНСКОМ
ИЗДАНИИ «THE TIMES»
Ш. АСКАРЯН**

В данной статье подчеркивается позиция известного британского издания «The Times» – и ее проводимая информационная политика в освещении Нагорно-карабахского конфликта, представлены отношение известных журналистов-экспертов. В процессе освещения этого конфликта выявляется ценность британской «качественной» прессы и влияние этого «гиганта» на местную и международную аудиторию.

**THE COVERAGE OF THE NAGORNO - KARABAKH CONFLICT IN THE
BRITISH NEWSPAPER "THE TIMES"
SH. ASKARYAN**

This article emphasizes the position of famous British newspaper "The Times" – and its information policy in the coverage of the Nagorno-Karabakh conflict, presented the attitude of well-known journalists and experts. There is also presented the value of the British "quality" press and the impact of this "giant" on the local and international audience in the course of covering of this conflict.

Սույն հոդվածում կարևորվում է բրիտանական հեղինակավոր պարբերականներից «The Times»-ի դիրքորոշումը և վարած տեղեկատվական քաղաքականությունը դարաբաղյան հիմնախնդրի լուսաբանման գործում, ներկայացվում հայտնի լրագրող-փորձագետների դիրքորոշումները: Հակամարտության լուսաբանման գործընթացում բացառաբարձվում է բրիտանական տրակական մամուլի այս «հսկայի» արժեքը և ազդեցությունը տեղական և միջազգային լսարանի վրա:

Մարդկության պատմության մեջ պատերազմական ժամանակները գերակշռել են խաղաղ ժամանակներին, ինչն էլ գրավել է հետազոտողների ուշադրությունը, ձևավորել և զարգացրել այնպիսի առարկայախմբեր, ինչպիսիք են պատերազմի փիլիսոփայությունը, պատերազմի սոցիոլոգիան, պատերազմի հոգեբանությունը, պատերազմի քաղաքագիտությունը և այլն: Մակայն շարունակում են չուսումնասիրված մնալ այս սոցիալ-քաղաքական երևույթի մի շարք ոլորտներ, այդ թվում՝ պատերազմի և զինված հակամարտության շրջանում ՁԼՄ-ների և իշխանությունների փոխազդեցության և փոխներգործության հիմնախնդիրը, լսարանի վրա ՁԼՄ-երի կողմից տարածված տեղեկատվության ազդեցության գործակիցը:

«The Times»-ը¹ (անգլ. «Ժամանակներ») բրիտանական բոլոր տպագիր լրատվամիջոցներից և «որակական» թերթերից ամենահեղինակավորն է ու ամենահինը: Ներկայումս «The Times»-ը

¹ «The Times»-ը հիմնադրվել է Ջոն Ուոլթերի կողմից 1785 թվականին ու սկզբնապես ունեցել է «The Daily Universal Register» («Ամենօրյա համընդհանուր գրանցում») անվանումը: Ուոլթերն էլ հենց ստանձնեց խմբագրի պաշտոնը: 1788թ. հունվարի 1-ին 940 հրատարակությունների լույսընծայումից հետո անվանումը փոխվեց «The Times»-ի: 1830թ. Ջոն Ուոլթերը թերթի խմբագրի ու կառավարչի պաշտոնը հանձնեց որդուն՝ նույնպես Ջոն Ուոլթերին: Իր լրագրողական գործունեության համար հետնորդը տուժել է 16 ամիս անցկացրել է Նյուինգտոնյան բանտում թերթում տպագրված գրաբարտության համար, բայց հենց նրա՝ մայրցամաքային Եվրոպայից, մասնավորապես Ֆրանսիայից, նորություններ հավաքելու ջանքերի շնորհիվ թերթը շուտով բարձր համբավ ձեռք բերեց ֆինանսական ու քաղաքական բարձրագույն շրջանակներում: Շուտով որպես թերթի հոդվածների հեղինակներ սկսեցին հանդես գալ քաղաքականության, գիտության, գրականության ու արվեստի նշանավոր գործիչներ: Իր գործունեության վաղ շրջանում թերթը գրեթե չէր զգում մրցակցություն ու հանդիսանում էր շատ շահույթաբեր

լրիվությամբ պատկանում է News Corporation-ին, որի ղեկավարը Ռուպերտ Մերդոկն է: Թերթն ունի կիրակնօրյա տարբերակ՝ The Sunday Times: Աշխարհի մի շարք թերթեր «The Times»-ից փոխանել են անվանումը, ինչպես օրինակ՝ «New York Times», «Times of India» և այլն:

1999թ. մարտից «The Times» ու «The Sunday Times» թերթերը հասանելի են համացանցում՝ սկզբից տեղադրվում էին the-times.co.uk ու sunday-times.co.uk կայքէջերում, հետո միասին timesonline.co.uk կայքում: Այնուհետև նորից առանձնացան ու հիմա օրաթերթը հասանելի է thetimes.co.uk հասցեով, իսկ կիրակնօրյա տարբերակը՝ thesundaytimes.co.uk¹: Ներկայումս թերթի գլխավոր խմբագիրը Ջոն Վիգերովն է, թերթի տպաքանակը՝ 396,621 օրինակ²:

Մինչ ապրիլյան իրադարձությունները բրիտանական այս պարբերականը հաճախ էր տեղադրում Արցախի մասին հրապարակումներ. կայքի որոնման արդյունքում «karabakh» բառը հանդիպում ենք 112 նյութերում, որոնցից 98-ը՝ «The Times»-ում և 14-ը համապատասխանաբար՝ «The Sunday Times» -ում³:

«The Times»-ի էջերում ապրիլյան պատերազմին առաջինը արձագանքել է Թոմ Փարֆիթը⁴ ապրիլի 4-ին իր Dozens dead as old conflict flares up again in Caucasus («Տասնյակ զոհեր կովկասում կրկին բռնկված հին հակամարտության արդյունքում»)՝ հրապարակման մեջ, երբ անգլիական ամենահեղինակավոր թերթերից մեկի լսարանին հեղինակը խնդիրը սկսում է ներկայացնել այս նախադասությամբ. «Dozens of people have been killed after heavy fighting broke out in a separatist region of Azerbaijan over the weekend, reigniting a century-old conflict and threatening to provoke a regional flare up in the south Caucasus» («Տասնյակ մարդիկ սպանվել են, երբ շաբաթավերջին Ադրբեյջանի անջատողական տարածաշրջանում բռնկվել են ծանր մարտեր՝ կրկին հարուցելով դարավոր հակամարտություն ու սպառնալով Հարավային կովկասում հրահրել տարածաշրջանային բռնկում»): Փարֆիթը Ղարաբաղը ներկայացնում է որպես Ադրբեյջանի արևմտյան մասում 1994 թվականից ի վեր Հայաստանի կողմից վերահսկվող տարածաշրջան: Այնուհետև աշխարհաքաղաքական համատեքստում ներկայացնում երկու կողմերին սատարող ուժերին: Մահմեդական Ադրբեյջանին սատարում է Թուրքիան, իսկ քրիստոնյա Հայաստանն ու Ռուսաստանն ունեն ուժեղ կապեր՝ չնայած վերջինս գինամթերք վաճառում է հակամարտ կողմերին:

Խոսելով Հայաստանի ու Ադրբեյջանի կրած մարդկային կորուստների մասին՝ հեղինակը մատնանշում է, որ կողմերից յուրաքանչյուրը սեփական կորուստներն ավելի քիչ է ներկայացնում: Ավելին՝ Փարֆիթը անդրադառնում է անդրբեյջանական կողմի հայտարարություններին, շեշտելով այն փաստը, որ «նավթահարուստ Ադրբեյջանը բազմիցս սպառնացել է հետ վերցնել իր տարածքները, բայց երբևէ չի ձեռնարկել լայնածավալ ներխուժում» («Oil-rich Azerbaijan has regularly threatened to take back the territory but has never launched a full-scale invasion»): Ադրբեյջանի նախագահ Իլիհամ Ալիևի հայտարարություններից հեղինակն առանձնացնում է այն, որ «մեծ հաղթանակ է ձեռք բերվել, ու Հայաստանը լավ դաս է քաղել: Եթե հայ զինվորները չեն ուզում մեռնել, ապա պետք է լքեն ադրբեյջանական տարածքները» («If the Armenian soldiers don't want to die, they should leave Azeri land»):

Հրապարակման մեջ խոսելով նաև ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուտինի, Գերմանիայի արտգործնախարար Ֆրանկ-Վալտեր Շտայնմայերի, ԱՄՆ պետքնապարտամենտի ու Թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Թայիպ Էրդոհանի կոչերի մասին՝ հեղինակը մանրամասնում է. «We will support Azerbaijan to the end.» He added: «We pray our Azerbaijani brothers will prevail in these clashes with the

ձեռնարկություն: Հենց դրա շնորհիվ էլ թերթը ի վիճակի էր իր հեղինակներին ու տեղեկատվության աղբյուրներին վճարել ավելին, քան այլ հրատարակություններ:

¹ 2010թ. հուլիսից թերթի առցանց տարբերակը լրիվությամբ հասանելի է միայն թերթի բաժանորդների համար. Իսկ կայքէջի այցելուների համար վճարը կազմում է շաբաթական 2 ֆունտ: Երբ NewsUK կազմակերպությունը սահմանել է այս բաժանորդավճարը, կայքի այցելությունը նվազել է 87%-ով՝ 21 մլն օրական այցելուներից հասնելով 2,7 մլն-ի: 2011թ. հոկտեմբերին թերթի վճարովի առցանց տարբերակը ուներ 111.000 բաժանորդ:

² 2015թ հունվարի տվյալներ - https://en.wikipedia.org/wiki/The_Times

³ <http://www.thetimes.co.uk/tto/public/sitesearch.do?querystring=karabakh&p=tto&pf=all&bl=on>

⁴ The Times-ի մուկովյան թղթակից - https://twitter.com/parfitt_tom

⁵ <http://www.thetimes.co.uk/article/from-moscow-nagorno-karabakh-fighting-copy-c3j6gv823>

least casualties”ն («Մենք կաջակցենք Ադրբեյջանին մինչև վերջ: Մենք աղոթում ենք, որ մեր ադրբեյջանցի եղբայրները գերակայեն այս բախումներում ամենաքիչ զոհերով»): Վերջում հեղինակը ներկայացնում է Բարենգի համալսարանի լրագրող Թոմաս դե՛ Վասալի կարծիքն այն մասին, որ հնարավոր է այդ հակամարտությունը հրահրել է Ռուսաստանը, ԱՄՆ-ին՝ որպես խաղաղարարի վարկաբեկելու համար (խոսքն այն մասին է, որ Վաշինգտոնում չի հաջողվել կազմակերպել երկկողմ հանդիպում):

Թոմ Փարֆիթի՝ ապիլյան իրադարձությունների վերաբերյալ հաջորդ «Stakes are high as war flares again in Armenian enclave»¹ («Խաղաղությունները մեծ են, քանի որ պատերազմը կրկին բռնկվեց հայկական անկլավում»², ապրիլի 9, 2016թ., Թալիշ) վերնագրված հոդվածում բարդ հակամարտությունը բացահայտվում է մարդկային պատմության միջոցով: Թալիշի 52-ամյա գյուղապետ Վիլեն Պետրոսյանը ամեն տարի իր ծննդյան օրը նշում էր մեծ թվով ընկերների ու բարեկամների հետ, այս տարի էր «The cake was baked, the wine stood ready and lamb was soaking in marinade» («Տորթը թխված էր, գինին՝ պատրաստ, գառանը միսն էլ՝ մարինացված»), երբ գիշերը ժամը երեքին հրետանու ձայնից նրանք արթնացան ու ստիպված լքեցին իրենց գյուղը: Փարֆիթը մտավախություն է հայտնում, որ այս պատերազմը կարող է ներքաշել Թուրքային ու Ռուսաստանին, մանավանդ, երբ այդ երկուսի հարաբերությունները սրված են ռուսական ՍՈՒ-26-ը Թուրքայի կողմից խոցելուց հետո³: Հեղինակը մի քանի կարևոր փաստ է ներկայացնում Թալիշի դեպքերից: Հրապարակումը փաստում է նաև Թալիշում 60-ամյա ամուսինների ու նրանց 92-ամյա մոր խոշտանգված մարմինների մասին տեղեկությունը. «The Times saw photographs of the corpses which showed they were mutilated» («The Times»-ը խմբագրակազմը տեսել է այն լուսանկարները, որոնցում ակնհայտ երևում են այլանդակված դիակներ»): Փարֆիթը ասում է, որ չեն ապացուցվել հայ զինվորների մարմինների խոշտանգման դեպքերը: Այնուհետև ներկայացնում է հայ գրող, հասարակական և քաղաքական գործիչ, սպորտի մասնագետ, սպորտային բժիշկ, լրագրող և ճանապարհորդ Ջորի Բալայանի, ԼՂՀ արտգործնախարարի տեղակալ Ֆելիքս Խաչատրյանի ու Հայ առաքելական եկեղեցու Արցախի թեմի առաջնորդ Պարզև սրբազան արքեպիսկոպոսի կարծիքները: Վերջինիս արտահայտությամբ էլ նգրափակում է հրապարակումը. «Pointing from his church down at the graves, and a wide stretch of grass leading downhill, he added: “Look how many pages are left to be filled”» («Յույց տալով եկեղեցուց դեպի գերեզմաններ ու լանջից ներքև տանող լայն խոտածածկ շերտը՝ նա ավելացրեց, Նայք, թե որքան էջեր են մնացել լրացվելու համարն է):

Ղարաբաղի մասին հրապարակումների հեղինակներից Թոմի Հալֆինը՝ «Blomberg News»-ի Ռուսաստանի և նախկին խորհրդային երկրների բյուրոյի գլխավոր խմբագիրը⁴, ով մինչ այդ զբաղեցնում էր «The Times»-ի Ռուսաստանի և ԱՊՀ երկրների բյուրոյի ղեկավարի պաշտոնը, մասնավորապես 2012թ. սեպտեմբերի 5-ին «Spark that could re-ignite conflict frozen in the past»⁵ («Կայծ, որ կարող է բոցավառել անցյալում սառեցված հակամարտությունը») վերնագրով հոդվածում թռուցիկ ներկայացնում է դարաբաղյան հակամարտության սկզբնավորման պատմությունը՝ հասցնելով այն մինչև ներկա ժամանակներ. «Christian Armenia and Muslim Azerbaijan have heavyweight patrons. Russia has a mutual defence pact with Armenia, while Nato member Turkey backs its ethnic kin in Azerbaijan» («Քրիստոնեական Հայաստանն ու մահմեդական Ադրբեյջանը ունեն ծանրակշիռ հովանավորներ: Ռուսաստանը Հայաստանի հետ ունի փոխադարձ պաշտպանության դաշինք, մինչդեռ ՆԱՏՕ-ի անդամ Թուրքիան սատարում է իր էթնիկ ազգակցին՝ Ադրբեյջանին»): Հեղինակը մտահոգություն է հայտնում, որ ընդամենը վեց ամիս առաջ մինչև վերընտրություն ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանը անընդհատ ճնշվել է ազգայնականների կողմից, որոնք պահանջում են ճանաչել ԼՂՀ անկախությունը: «Azerbaijan would respond with a declaration of war, potentially

¹ <http://www.thetimes.co.uk/article/nagorno-karabakh-copy-kc68flbsz>

² Երկրի ներքում գտնվող տարածքի

https://hy.wikipedia.org/wiki/%D4%B1%D5%B6%D5%AF%D5%AC%D5%A1%D5%BE_%D6%87_%D5%A7%D6%84%D5%BD%D5%AF%D5%AC%D5%A1%D5%BE

³ <http://armtimes.com/hy/article/74488>

⁴ <https://twitter.com/tonyhalpin?lang=ru>

⁵ <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/europe/article3528387.ece>

destabilising the whole region”. («Ադրբեջանը կարճազանքի պատերազմ հայտարարելով, ինչը կապակայունացնի ողջ տարածաշրջանը»): Վերոնշյալ նյութում Թոնի Հավփինը փորձում է չնգործություն պահպանել դարաբաղյան հարցում՝ իր դիրքորոշումը ներկայացնելով հետևյալ նախադասությամբ . “Armenia insists on the enclave's right to self determination and Azerbaijan demands respect for its territorial integrity” («Հայաստանը պնդում է ազգերի ինքնորոշման իրավունքը, իսկ Ադրբեջանը պահանջում է հարգանք առ իր տարածքային ամբողջականություն»): Իր .A game in which everyone has something to lose («Խաղ, որում յուրաքանչյուրը ունի կորցնելու բանն 2012թ, փետրվարի 11»)¹ հրապարակման մեջ, որը նվիրված էր ադրբեջանական նավթային բիզնեսին, հեղինակը ավելի շատ ադրբեջանական կողմի դիրքորոշմանն է հարում. “Azerbaijan has a large western region under Armenian occupation since a military defeat in the mid-1990s that caused a flood of refugees into the capital, Baku” («Ադրբեջանը 1990-ականների կեսերին ռազմական պարտությունից հետո հայերի կողմից օկուպացված հսկա արևմտյան տարածաշրջան ունի, ինչը առաջացրել է փախստականների մեծ հոսք դեպի երկրի մայրաքաղաք Բաքու»): Հավելման, սակայն, որ 2013թ օգոստոսին Ադրբեջանի արտգործնախարարության կողմից հրապարակված 335 հոգանոց սև ցուցակում կար նաև Թոնի Հավփինի անունը, ինչի կապակցությամբ բրիտանացի լրագրողն իր թվիթերյան էջում գրել էր. «Անցյալ տարի «Եվրատեսիլ»-ի շնորհիվ ես հասցրեցի տեսնել Բաքուն: Հիասքանչ քաղաք, բարեհամբույր մարդիկ և արսափելի վարչակազմ»²:

Ուշադրության է արժանի Ֆիլիպ Մարտինի³ «PhD? I'd rather to be a terrorist»⁴ («Գիտությունների թեկնածու: Կնախընտրեմ լինել ահաբեկիչ», 2005թ., մարտի 12) հոդվածը՝ նվիրված է Մոնթե Մելքոնյանի կյանքին ու գործունեությանը: Որպես հիմք վերցված է Մարգար Մելքոնյանի անգլերեն հրատարակված .My brother's road: An American's Fateful Journey to Armenia («Իմ եղբոր ճանապարհը. ամերիկացու ճակատագրական ճամփորդությունը Հայաստան») կենսագրական գիրքը (2005թ)⁵: “From Berkeley graduate to Armenian freedom fighter is a small step when history is on your side” («Բերքլի շրջանավարտից մինչև հայ ազատամարտիկ կարճ քայլ է, եթե պատմությունը քո կողմից է») ենթավերնագրով սկսվող հոդվածը միանգամից շարունակվում է հեղինակի անձնական զգացումներով, երբ նա գտնվում է, որ ժամանակին չհասցրեց. “I was too late. He was already dead. It was the summer of 1993 and I had come to the Armenian front line to interview Monte Melkonian” («Ես ուշացել էի: Նա արդեն մահացած էր: Դա 1993- ի ամառն էր, երբ ես եկա հայկական շփման գիծ հարցազրույց վարելու Մոնթե Մելքոնյանի հետ»): Հեղինակը նշում է, որ իր համար առավել հետաքրքիր էր այն փաստը, որ ի տարբերություն 4000 զինյալների, որոնց ղեկավարում էր Մոնթեն, նա 70 տարի չի ապրել Խորհրդային իշխանության տիրապետության տակ՝ “He was from California brought up in the most liberal state in the Union” «Նա ծնվել է Կալիֆոռնիայում՝ Ամերիկայի ամենաժողովրդավար նահանգում»: Մարտինը իր նյութը սկսում է ծայրահեղականների մասին պատումից, որ ի տարբերություն սովորական մահապարտների, որոնք կյանքից բացի ոչինչ չունեն կորցնելու, կա ծայրահեղականների մի այլ տեսակ, որը թողնում է ապահով կյանքն ու բարձրագույն կրթությունը հանուն զաղափարների: Վերջիններիս շարքին հեղինակը դասում է Մոնթենին ու ասում , որ “There began a 15-year odyssey that ended, cheek-down, on a dusty road in Armenian-occupied Azerbaijan” («Միջին Արևելքից սկսվեց նրա «ողիսականը», որն ավարտվեց Հայաստանի կողմից օկուպացված Ադրբեջանի փոշոտ ճանապարհին»): Նույն զաղափարախոսությամբ Մարտինը շարունակում է պատումը ու, խոսելով դարաբաղյան հակամարտության սկզբնավորման մասին, ասում. “In the mountains, Armenian villagers took up hunting rifles to defend their homes and attack their Azeri neighbours” («Լեռներում հայ գյուղացիները վերցրեցին իրենց որսորդական հրացանները՝ պաշտպանվելու և հարձակվելու հարևան ադրբեջանացիների վրա»):

Այնուհետև հեղինակը ներկայացնում է, թե ինչպես Մելքոնյանը, դիմելով իր զինակիցներին, ասել էր. "Lose Karabakh," he said, "and you will be turning the last page of Armenian history" («Եթե

¹ <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/europe/article3316649.ece>

² <http://www.azatutyun.am/a/25066053.html>

³ Անգլիացի ճամփորդագիր ու վիպասան

⁴ <http://www.thetimes.co.uk/tto/arts/article2397151.ece>

⁵ http://armeniapedia.org/wiki/My_Brother's_Road:_An_American's_Fateful_Journey_to_Armenia

կորցնենք Ղարաբաղը, կթերթենք մեր պատմության վերջին էջը»): Մարտնը գտնում էր, որ Մեյրոնյանը վախենում էր այդ փաստից, քանի որ մտածում էր, որ սեղմված լինելով Թուրքիայի ու թուրքական Ադրբեջանի միջև՝ հայերը կբռնվեն իրենց վերջին հողակտորից, ու 1915թ. աշխատանքը կավարտվի: Վերոնշյալ միտքն էլ ամփոփում է այն եզրակացմամբ, որ անցյալի հանդեպ «բողոքն իր արձագանքն է գտել Խորհրդային միությունում ու Մերձավոր Արևելքում» («His drawing on the grievances of the past was finding echoes throughout the old Soviet bloc and in the Middle East»):

Ի տարբերություն Թոնի Հալփինի ու Ֆիլիպ Մարդսենի՝ Միշել Բինյոնի¹ հայ-թուրքական հարաբերություններին նվիրված «A promise of peace in the shadow of Ararat»² («Մաղադության խոստումը Արարատի ստվերում», 2009թ, ապրիլի 16) հոդվածում Ղարաբաղը ներկայացվում է ոչ թե որպես .օկուպացված տարածք, այլ «էթնիկապես հայկական տարածաշրջան»: Հեղինակը գտնում է, որ հայ-թուրքական բաց սահմանը կարող է օգնել նաև «to thaw one of the last "frozen conflicts" in Europe's backyard» («հալնցնել Եվրոպայի բակում «սառեցված հակամարտության» վերջիններից մեկը»):

Ադամ Լեբորն³ իր «War threat after axe murderer returns home to freedom and hero's welcome: Armenia»⁴ («Պատերազմի վտանգ՝ կացնով սպանողին դեպի ազատություն տուն վերադարձնելուց ու հերոսական ողջունումից հետո. Հայաստան», 2012թ., սեպտեմբերի 5) հրապարակման մեջ Ղարաբաղն անվանում է .Ադրբեջանի կազմում գերազանցապես հայկական տարածաշրջան⁵: Հոդվածը վերաբերում էր Հունգարիայի Ռամիլ Սաֆարովին Ադրբեջանին հանձնելու որոշմանը ու նույն կապակցությամբ ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանի հայտարարությանը:

Ապրիլյան պատերազմի վերաբերյալ վերջին հրապարակումը կատարվել է «The Sunday Times»-ի էջերում ապրիլի 10-ին, 2016թ: «Former Soviet states on brink of renewing war»⁶ (.Նախկին խորհրդային երկրները վերսկզբով պատերազմի եզրին) հոդվածի համահեղինակները Մարկ Ֆրանչետին⁷ ու Դմիտրի Բելյակովին⁸ են: Վերջինիս՝ արցախյան ֆոտոռեպորտաժը ողնկցվում է Ֆրանչետիի տեքստով: Հեղինակը սկսում է Քյարամ Սլոյանի⁹ մասին պատմությամբ՝ փաստորեն շարունակելով Թոմ Փարֆիթի հոդվածը ու փաստելով հայ զինվորների դիակների խոշտանգումը: Այնուհետև նշում է, որ ըստ հայր Թերմինագի, ով Մատադիսում գլխավորել է հուղարկավորությունը, Հրանտ Ղարիբջանի¹⁰ դիակը ևս գլխատված էր: Հեղինակը նշում է նաև Վալերա և Ռազմելա Խալափյանների¹¹ գազանաբար սպանությունը, Վաղարշակ Գրիգորյանի սպանությունը ու նրա երկվորյակ եղբոր վիրավորումը¹² դպրոց գնալու ճանապարհին:

Ֆրանչետին խորը ցավով գրում է, որ «Sloyan's fate was a stark reminder of the deep hatred» («Սլոյանի ճակատագիրը խորը ատելության դաժան հիշեցում էր»): Իսկ Սլոյանի հարազատ Արտաշատյան գյուղում բնակիչները հեղինակին փրժխնդի լինելու խոստում են տալիս. «Come back here next week and we'll show you ten Azeri severed heads. He died a martyr. We all know how to fight and this won't end like this» («Վերադարձիր հաջորդ շաբաթ, ու մենք ցույց կտանք քեզ ադրբեջանցիների տասը կտրված գլուխներ: Նա նահատակվել էր: Մենք բոլորս գիտենք կռվել, ու դա չի վերջանա այս կերպ»):

¹ Բրիտանացի լրագրող, .The Times-ի հայտնի արտասահմանյան թղթակից, նույն թերթի առաջնորդ գրող ու արվեստի ու գրքերի քննադատ

² <http://www.thetimes.co.uk/tto/law/columnists/article2048719.ece>

³ Բրիտանացի հեղինակ, վիպասան ու լրագրող

⁴ <http://www.thetimes.co.uk/tto/news/world/europe/article3528376.ece>

⁵ ադրբեջանցի մարդասպան, ով հայտնի է դարձել Բուդապեշտում իր կատարած հանցագործության՝ հայկական բանակի լեյտենանտ Գուրգեն Մարգարյանի դաժան սպանության պատճառով

⁶ <http://www.thetimes.co.uk/article/former-russian-states-on-brink-of-renewing-war-p03fmmc5j>

⁷ The Sunday Times-ի մոսկովյան թղթակից - https://en.wikipedia.org/wiki/Mark_Franchetti

⁸ Ռուս ֆոտոլրագրող - https://en.wikipedia.org/wiki/Dmitry_Beliakov

⁹ Մարտական խաչն առաջին աստիճանի շքանշանակիր -

https://hy.wikipedia.org/wiki/%D5%94%D5%B5%D5%A1%D6%80%D5%A1%D5%B4_%D5%8D%D5%AC%D5%B8%D5%B5%D5%A1%D5%B6

¹⁰ <http://hetq.am/arm/news/66997/hraparakvum-en-zoheri-anunnery-tarmacvox.html>

¹¹ <http://www.tert.am/am/news/2016/04/09/talish/1987017>

¹² <https://armenpress.am/arm/news/844147/>

Խոսելով հակամարտության կարգավորման մասին՝ Ֆրանչեսին նշում է, որ հրադադարի մասին համաձայնությունը քաղաքական ոչ մի լուծում չտվեց պայթուցավտանգ էթնիկական վեճին: «The region's majority ethnic Armenian population declared an independent state which Azerbaijan rejects» («Տարածաշրջանի մեծամասնությունը հանդիսացող էթնիկ հայ բնակչությունը հռչակեց անկախ պետություն, ինչն Ադրբեյջանը մերժում է»):

Նեղինակը ուրվագծում է նաև քաղաքական ընդհանուր պատկերը՝ սատարող քաղաքական ուժեր՝ ի դեմս Ռուսաստանի ու Թուրքիայի: Ըստ Ֆրանչեսինի շատ քաղաքական դիտորդներ հակամարտության սրացման մեջ մեղադրում են Ադրբեյջանին: Ներկայացնելով Հարվարդի համալսարանի գիտական աշխատակից ու ծնունդով դարաբաղդի Սիմոն Սարադյանի ու ռուս քաղաքական վերլուծաբան Օլեգ Վոլոշինի կարծիքները՝ հողվածագիրն իր հրապարակումը եզրափակում է Մարտակերտի բնակչի խոսքերով. «No one has forgotten the misery and brutality of the first war. When our enemy comes again, we'll send them back in coffins. If they don't leave us alone we'll bring this war all the way to Baku. It's far from over» («Ոչ ոք չի մոռացել առաջին պատերազմի տառապանքն ու դաժանությունը: Երբ մեր թշնամին կրկին գա, մենք նրանց հետ կուղարկենք դագաղներով: Եթե նրանք մեզ հանգիստ չթողնեն, մենք այս պատերազմը դեպի Բաքու տանող ճանապարհի կհասցնենք: Սա հեռու է վերջից»):

ՁԼՄ-ների միջոցով հեղափոխությունների, լարված քաղաքական իրավիճակների և ռազմական գործողությունների մասին տեղեկատվությունը լրացվում է հանրային քննարկումների պակասը: Հակամարտության լուսաբանման գործընթացում բացառաբաղվում է բրիտանական այս լրատվամիջոցի արժեկշիռը և ազդեցությունը լսարանի վրա: Այս համատեքստում կարևորվում է իշխանությունից հասարակությանը փոխանցված տեղեկատվության ճշգրտությունը և այն, թե՛ զանգվածային լրատվամիջոցը որքան լիարժեք է կատարում իր՝ հանրության քաղաքական կյանքի կարգավորողի գործառույթները: Թերևս սա է պատճառը, որ անհրաժեշտ է վերարժևորել ՁԼՄ-ների դերը ռազմական-քաղաքական հաղորդակցության ոլորտում, ինչն էլ թույլ կտա գնահատել ՁԼՄ-ների դերը ռազմական հակամարտության տարբեր շրջափուլերում, որոշել լրագրության մասնակցության աստիճանը հասարակական գիտակցության և մշակույթի մեջ պատերազմի ձևավորման և վերջնական ամրապնդման գործում:

Տեղեկություններ հեղինակի մասին.

Օուշան Ասկարյան - ԱրՊՀ գրականության և լրագրության ամբիոնի վարիչ,
բանասիրական գիտությունների թեկնածու, ավագ դասախոս
shush22@yandex.ru

Հողվածը տպագրության է նրաշխավորել խմբագրական կոլեգիայի անդամ, ք.գ.դ. Ս.Ա. Խանյանը: